

Iga liigutus peab sundima oma kordumatuses

Intervjuu Mai Murdmaaga

Koreograafia sünd

Koreograafia tekib kujutluses. Liikumine on tunnete ja mõtete kehastus, tunnetuslike kujundite loomine, visualiseeritud mõtted. Ma otsin kujundit, mis väljendab kas mingit psühholoogilist situatsiooni või tunnetust. Kujundite süsteem on kõige olulisem. Vahel otsin õiget kujundit väga kaua, et see oleks hästi täpne. Tunnetusest tekkinud kujundite süsteem oli näiteks mu Pärdi Teisele sümfooniale loodud „Labürint“.

Alguses tekib kujundiline nägemus, sellele järgneb tantsutehniline liigendamine. Üldine, pisut hägune visioon on sageli parem, läbitöötlus teeb asja mõnikord lihtsakoeliseks. Episoodi koreograafilisel liigendamisel ei mõtle ma kunagi, kuidas või millest peab üks või teine liigutus välja kasvama. Liigutus tekib minu enda sees, mu enese närvikava kaudu. Kehaga mõtlemine on neurobioloogiline protsess.

Koreograafihne nägemus realiseerub tantsija kaudu. Minu ees on tantsija oma füüsilise, psüühika ja närvikavaga. Minu kui koreograafi ülesanne on vormida teda vastavalt oma ideele.

Tantsija, nagu minagi, peab olema puhas leht, ta ei tohiks midagi teada, samuti ei tohiks justkui midagi teada ka koreograaf: me loome vormi iga kord uuesti, iga liigutus peab tekkima oma kordumatuses.

Nii mina kui tantsija peame olema koreograafiliselt haritud - mida rohkem me oleme omandanud tantsulisi võimalusi, seda rikkam on meie looming. Me ei võta liigutusi mingist süsteemist, vaid loome need kohapeal, sisemise vajaduse sunnil. Tähtis on situatsioonist vaba vormi loomine ja arvestamine sellega, missugusest koolkonnast, suunast, voolust on liikumine pärit.

Kas minu looming on n-ö moderntants või neoklassika?

Niisugused määratlused kuuluvad dogmaatikutele. Ma ei ole see ega teine, ma olen mina ise. Paremini valdan ma klassikalist tehnikat, mis aga ei tähenda, et ma seda puhtal kujul kasutan. Kõige olulisem on need olemasolevad klassikalise tantsu võtted

Teater.Muusika.K...

68,69,70,71,72,73

Rahvusoper Estonia
Teater

ära peita ja allutada kujundile. Mul on kahju, et ma tunnen moderntantsutehnikat pealiskaudselt. Ma olen jälginud puhtaid neoklassikalisi koreograafe. Muid on häirinud, et tantsutehnika ja väljendusvahendid seisavad eraldi. Üks liigutus lõpeb ja algab järgmine, mis pole selle eelnevaga kuidagi seotud... Klišeed, nii balletis kui moderntantsus, ärritavad mind kõige rohkem: see pole inimese sees sündinud koreograafia, vaid mingi treeningsüsteemi kordus laval, samad liigutused korduvad ühest etendusest teise. Klišeed on kõige ohtlikumad:

nad jätavad mulje, nagu oleks tegu koreograafiaga, kuid need on vaid kombineeritud liigutused. Väärtus on ju ikkagi koreograafilises keeles ja selle leidmises.

Tantsija

Vaatamata sellele, et kõik toimub minu peas, on tantsija mulle väga oluline. Esmane tingimus on vaimne kohalolek. Tantsijale peab selgitama põhjalikult oma ideed, mida ta peab hakkama uskuma. Proovisaali töö on looming, ühislooming. Seda ei saa kedagi tegema sundida. Koreograafi ülesanne on viia tantsija sellisesse seisundisse, kus ta täielikult avaneb; ta peab panema tantsijad tundma, et nad ise löid selle liikumise. Iga liigutus, mille sa ette näitad, peab saama tantsija enda omaks. Tiit Härm ilmselt tunneb, et ta lõi Prometheuse (samanimelises balletis Beethoveni muusikale - H.E.) ise.

Tantsija peab liigutuse olemusest aru saama, aga iga tantsija saab sellest aru erinevalt ja kuigi koreograafi-lme pilt on sama, saab seda erinevalt tõlgendada. Näiteks Janis Garancis „luges“ minu loodud teksti omamoodi, nii et tema robide koreograafias on palju teda ennast. Teisalt on väga häid tantsijaid, kes tahavad täpselt kehastada just seda, mida koreograaf ütleb või ette näitab, nad ei improviseeri ega püüa koreograafiat oma kehale vastavaks vormida - üks selline on näiteks Mihhail Barõšnikov. Sellises ühisloomes tekib tantsijatega mingi läheduse või suguluse tunne, nad on sulle nagu õed ja vennad, sest looming ühendab. Koreograafina tungid nendesse sfääridesse, nulle olemasolust inimene võib-olla ei teagi, ja nende sfääride leidmine on mõlemale rikastav. Koostöö on energiate vahetus. Mõnikord aimab ka tantsija näpunäiteid - selline oh Jüri Lass, looduslapselikult tundliku natuuriga; talle lihtsalt oli antud mõista koreograafiat. Tema soovitusel tabasid sageli kümnesse.

Kui tantsija on looduse poolt antud ürgselt tugevate tajudega, siis ei pea ta olema intellektuaalne, kuigi oskus analüüsida tuleb tantsukunstis kasuks.

Ent on ka selliseid andeid, kelle puhul intellekt rikub loomuliku tunnetuse: Tiiu Randviir näiteks on väga tark inimene, aga ma arvan, et teda kui tantsijat hakkas see segama. Kaie Kõrb on tantsijana äärmiselt orgaaniline, tema läheb looduse järgi. Juta Lehistel on nii tundlik kehanärv kui ka terav intellekt. See kõik on individuaalne, aga ainult mõistusega ei tee tantsukunstis midagi ära. Tunnetuse orgaanika on tähtis, ja kindlasti töökus - ma pean silmas tööd iseendaga igal tasandil.

Kui palju on meil olnud huvitavaid ja isikupäraseid tantsijad: Tiiu Randviir, Juta Lehiste, Jüri Lass, Janis Garancis, Aime Leis, Tiit Härm, Vjatšeslav Maimussov, Jevgeni Neff, Juri Jekimov, Kaie Kõrb, Saima Kranig, Inge Arro, Viesturs Jansons... Igaüks neist oh omaette nähtus. Ülle Ullas oh tohutu artistipotentsiaal, ta oskas tungida liikumise sisse, aga kahjuks ei lubanud tollaegne repertuaar tal kõiki oma tugevusi rakendada. Tema ampluaaks jäi hispaania tants: Raveli „Bolero" ja De Falla „Suur võlur - armastus".

Olen õnnelik, et ma neid „omasin" ja nendega koos töötasul. Väga tähtis on tantsija, artisti psühhofüüsis, vaimse tunnetuse kehaline väljendus. See psühhofüüsiline tunne on vajalik ka klassikalises balletis, selles peitub tantsu olemus. See on see, mis publikut köidab, publik saab signaali ja võtab selle vastu. Sellest peaks hakkama rohkem rääkima, sest igasugune liikumine, ka abstraktne liikumine, on psühhofüüsiline'. Ma näen kohe, kui tantsija sooritab mingit keerulist pas'd, milles ta kontsentreerub tehnikale ja selle kaskaadi lõppedes uuesti rolli läheb. Eriti selgelt on see minu arvates väljendunud Roland Petit' loomingus. Tantsijad ise ka orienteeruvad sageli sellele, et „oleks midagi teha", st oleks tantsutehnikat, mille valdamist nad demonstreerida võivad. Minagi vahel libastun ja teen tantsijale liigutuse keerulisemaks - et oleks, mida teha! Oma pitsati paneb loomingule ka tantsijate rutiinsus, teinekord on raske mõistmist saavutada - see on mi igal pool maailmas, sest liigutuste tehniline teostus on tantsijate arvates kõige tähtsam. Tantsijad on tehnilised võtted omandanud ja tahavad neid iga hinna eest näidata. Neil on teatud võistlusmoment: nad peavad laval oma trikid ära tegema ning ei oma tähtsust, kas see sisuliselt on

põhjendatud või mitte. See ei tähenda muidugi primitiivsust. Ometi peab tantsutehnika teenima kunstilisi ülesandeid ega tohi seista eraldi. Tähtis on, et liigutustest võtaks osa kogu keha, kogu närvisüsteem. Olen täheldanud, et mõnikord väljendavad liigutust näiteks ainult käed, aga jalad on seejuures täiesti tuimad. Tantsija ülesanne on tunnetada tervikut, ka klassikalises balletis. Meil on puhas klassikahne tantsija olnud ainult Helmi Puur, kõiki teisi pean mitmestililiseks.

Stiil ja muusika

Ei saa mööda minna mõistest „stiil“.

See puudutab nii klassikalist balletti kui ka nüüdistantsu. Iga klassikaline ballett on eri stiilis. Treeningtunnis omandatud materjali ei saa otse lavateosesse üle kanda. Tuleb mõista ajastut, konkreetset koreograafi. Sama on ka nüüdistantsus. Ühe lavastuse liikumist ei saa üle kanda teisele. Igal lavastusel on eripärane liigutuste keel, ei ole olemas mingit universaalset nüüdiskeelt. Tuleks hoiduda valmis mudelite kasutamisest, üks oma liigutus väärrib kümnet võõrast.

Õhustiku leidmine koreograafias, selle hoidmine ja psühhofüüsiline loogika on minu jaoks tantsukunsti alus. Ühelgi koreograafil pole selget, väljakujunenud plastilist kontseptsiooni. Ühes lavastuses võivad erinevad stiilid seguneda, aga nad on lavastuse raames n-ö ühe katuse all.

Kahjuks on klassikalise balleti süsteemi puuduseks see, et koreograaf ja tantsija ei loo liigutusi, vaid kombineerivad neid klassikalise balleti liikumisleksika baasil. Ande suurus määrab, kas tantsija suudab toimida mõtestatult või nutte. Tuleb ka mõista, et varvastants paneb füüsilisele piirid. Selleks, et hoida tasakaalu, peame me hoidma selga (mida koolis ka sageli korratakse). Aga see paneb raamid ülakeha tööle. Peale selle on nii varvastele tõusmine kui ka neilt allatulek terav liikumine, mistõttu olen peaaegu loobunud varvastantsust juhul, kui etenduse stiil seda ei nõua.

Mis puutub töösse muusikaga, siis mulle tundub, et otseseid reegleid ei ole. Koreograaf peab lihtsalt oskama muusikat kuulata. Võib kasutada peeglivõtet, st jälgida muusika kulgu. See on minu põhimõte, aga see ei pea kõigil nii olema. Liikumine võib olla ka muusikaga kontrapunktis. Muusika võib olla ka

lihtsalt foon. Peaasi, et oleks kokkukuuluvus.

Teosel „Suur võlur - armastus“ on mitu versiooni. Arvatavasti sellepärast, et see põhineb tugeval dramaturgial. Huvitav on ka vorm, flamenko seotuna nüüdistantsuga. Kui esimeses versioonis on rõhuasetus rohkem flamenkol, siis hilisemates variantides lahendasin seda lavastust nüüdistantsule. De Falla muusika saatel sõitsime läbi kogu Hispaania ja hispaanlased jagasid kiidusõnu meie flamenkole.

Huvitav on, vähemalt muhe, tants ilma muusikata. Sel puhul on liikumine täiesti autonoomne ja selle väljendusvõimaluste piirid on avaramad.

Mul pole kahjuks olnud võimalust seda proovida. Minu lemmikstiil on nüüdisaegne abstraktne tants, mida mul endal pole õnnestunud teha. Ma mõtlen siin abstraktset tantsu, nutte lihtsalt liigutuste kooslust. See peaks olema midagi sellist nagu luuletaja, kes loeb ise oma luulet - tantsija või tantsijad väljendavad oma sisemist elu ja oma kulgemist ruumis.

Mai Murdmaa konkreetsete ballettide loomisega seotud mõtteid saab põhjalikumalt lugeda tema elulooraamatust „Teekond tantsus“, mis ilmus Eesti [Teatriliidu](#) kirjastuselt 2018. aastal.

Mai Murdmaa proovisaalis 1970. aastatel. [Rahvusooper Estonia](#) arhiiv
Mai Murdmaa proovisaalis. Harri Rospufoto
Mai Murdmaa ja Laura Kvelstein STLi õpitoas 20'18.
Mai Murdmaa STLi õpitoas 2018 noorte tantsuloojatega oma ideid jagamas. Vasakult: Külli Roosna, Jaan Uist, Laura Kvelstein, Mai Murdmaa, Siim Tõniste.
STLi õpituba 2018: Külli Roosna, Mai Murdmaa, Laura Kvelstein. Rünno Lahesoofotod

MAI MURDMAA mõtteid korrastanud ja üles tähendanud HEILI EINASTO